

פתרון הבחינה

בהיסטוריה

קיץ תשפ"ו, 2026, שאלון: 22262

מוגש ע"י צוות מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

בית שני – מעם מקדש לעם הספר

הנבחרים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-4

שים לב! מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שאלה אחת חייבות לכלול קטע מקור

שאלה 1 - הממלכה החשמונאית

סעיף א'

שלוש סיבות לתמיכה הרחבה לה זכה בית חשמונאי מהחברה היהודית:

- א. חיזוק והרחבת הממלכה – בתהליך הרחבת הממלכה שחררו החשמונאים ישובים יהודים שהיו כפופים למרות הלניסטית. ארץ ישראל לדעת החשמונאים שייכת לעם היהודי. קיים רצון ליישב את כולה בהתאם לזיכרון ההיסטורי ולגבולות שתאמו את תקופת הבית הראשון [שמעון: "לא ארץ נוכריה לקחנו"].
- ב. ניקוי הארץ מעבודה זרה ובתחילת הדרך, התנגדות חריפה לתהליך ההתייוונות ולהלניזם - בניו של מתתיהו שביקשו להקים מדינה יהודית עצמאית, מטוהרת מפולחנים של עבודת אלילים, ניהלו מלחמה תרבותית כנגד תרבות הלניסטית, ובכל מקום עליו השתלטו יצאו בתוקף כנגד תרבות זו.
- ג. כל תושבי הממלכה הפכו ליהודים - בתחילה גירשו הכובשים החשמונאים את הנוכרים משטחים אלה והרסו את מקדשיהם, אבל החל משלטונו של יוחנן שינו את המדיניות, כפו בכוח גיור על העמים בשטחים שכבשו, וצירפו אותם אל העם היהודי. הגיור לא היה רק פעולה דתית אלא גם לאומית שכן, דת ולאום בעולם הקדום היו במידה רבה משולבים זה בזה.

סעיף ב'

- מעמד המנהיג וסמכויותיו – דוגמא לשינוי שחל בתחום - בתחילה החשמונאים לא היו יותר מכוח מורדים או שליטים מטעם עצמם, לאט-לאט הם קיבלו הכרה בינלאומית – תחילה דתית או כמייצגים את היהודים, ומאוחר יותר הכרה בשליטתם בפועל בשטח. להכרה בשלטונם זכו החשמונאים גם מהעם היהודי עליו שלטו. בהתחלה הם קיבלו את התארים: הנשיא (ראש העם), הכהן הגדול (למרות שלא היו כשרים מבחינת הדין הדתי להיות הכהן הגדול), שר הצבא (מפקד הצבא), ושלטו בעזרת מועצת עם. אך בהמשך הם נטלו לעצמם גם את התואר מלך, ושלטו שלטון יחיד ומוחלט בניגוד לעמדת ההנהגה הדתית. הם טבעו מטבעות, ואימצו סגנון שלטון שדומה למלכים ההלניסטים, סגנון שבו ירדה חשיבותה של אסיפת העם והמלך החליט את רוב ההחלטות בעצמו. השינוי עורר התנגדות מאחר ונגד את מעמד המנהיג הדתי שהיה מקובל על העם. המלכת מלכים לא הייתה מקובלת על העם ונתפסה כהתדרדרות להלניזם.
- היחס להלניזם - בניו של מתתיהו שביקשו להקים מדינה יהודית עצמאית, מטוהרת מפולחנים של עבודת אלילים, ניהלו מלחמה תרבותית כנגד תרבות הלניסטית, ובכל מקום עליו השתלטו יצאו בתוקף כנגד תרבות זו. במשך שנות קיומה של ממלכת החשמונאים ניכר שינוי מוחלט במדיניות זו והשליטים החשמונאים האחרונים אימצו שמות הלניסטיים, קבעו ימי ניצחונות צבאיים כחגים לאומיים לכל הדורות (חנוכה...), ניהלו חצר מלכות מפוארת בסגנון הלניסטי, והחזיקו צבא שכירים בדומה לממלכות ההלניסטיות. השינוי עורר התנגדות של העם מאחר והיווה התקרבות לתרבות הנוכרית והעדפה שלה על התרבות היהודית.

שאלה 2 – מקור - הורדוס

סעיף א'

– הטיעון של שליט בנוגע לדמותו של הורדוס הוא:

הורדוס היה מלך חיובי וטוב "אחד המחדשים המדיניים עזי הלב וחריפי השכל הגדולים, שקמו לעם היהודי בתקופה העתיקה... חייב לכנותו בשם היאה לו: הורדוס מלך ישראל." – לדעת הכותב הורדוס עשה טוב לעם היהודי בתקופת מלכותו, הבין נכון את המציאות, חידש ושיפר באופן שהואיל לעם. הנימוקים לטענה –

(1) "הרבה שקד המלך גם על פיתוח דרכי המסחר [...] הורדוס היה שליט בעל דמיון ועין רואה והבין את הצורך הדוחק במרכזים עירוניים לפיתוח מסחר הארץ." הורדוס פיתח את המסחר והכלכלה בא"י ואת המרכזים העירוניים בהם התקיים המסחר.

(2) "ראוי לזכור בראש ובראשונה את ירושלים בירת המלכות. אין ספק שירושלים לא זו בלבד שהייתה מרכז הדתי והרוחני של הארץ כולה, אלא גם מרכזו של סחר הפנים [...] הוא השתדל לסייע לה על ידי פיתוח העיר גם מצד יכולתה לשמש מקום מגורים לתושבים רבים וגם מצד רווחתם של עסקים. הורדוס חיזק את ירושלים והפך אותה בנוסף על היותה מרכז דתי, רוחני גם למרכז מסחרי ומקום מגורים ראוי.

(3) "החקלאות לא הייתה המקור היחיד לעושר שהביא שלטונו של הורדוס". מתוך המשפט ניתן להבין כי הורדוס חיזק את החקלאות בא"י ששגשגה והביאה עושר גדול לסביבה.

– נימוק נוסף לחיזוק הטענה של שליט – מפעלי הבנייה של הורדוס כללו גם ערים חדשות ברחבי הארץ, כמו קיסריה בה הוא בנה את הנמל הטוב ביותר באזור, וסבסטי. הערים חיזקו את מעמד הממלכה בהיסט כלכלי.

סעיף ב'

דמותו של הורדוס בעיני בני התקופה, ע"פ המקור - בני התקופה ראו בו מלך שלילי ורע ליהודים ועשו הכול על מנת שייזכר כך גם בדורות הבאים "לרוחם של בני תקופתו, שנתמלאו זוועה ושאת נפש (בוז) למראה דרכיו ומעשיו של המלך בעסקי הציבור והיחיד... מנהיגי האומה [בני תקופתו] השכיחו במתכוון את זכרו של הורדוס מלב האומה, [...] את הטוב שעשה הורדוס "שכחו ואת הזוועות שמרו לדורות עד שנשאר רק השם "הורדוס הרשע" ו"העבד האדומי"

עובדות לביסוס התפיסה השלילית על הורדוס ניתן להביא מאלו – ביטויי הנאמנות לרומא ולשליטיה, התמיכה באוכלוסייה הנוכרית בארץ, חיסול בית חשמונאי והאצולה היהודית התומכת בהם, התערבות בסדרי הכהונה והסנהדרין.

שאלה 3 - המרד הגדול

סעיף א'

שלושה גורמים לפרוץ המרד הגדול:

א. פגיעה בחיי הדת וברגשות הדתיים – לאומיים – הנציבים ניסו לפגוע בקודשי היהדות - הנציב פילאטוס (26–36) הכניס תמונות ודגלי צבא לירושלים ורצח יהודים כי התנגדו שהוא ייקח כסף מאוצר בית המקדש. הוא הודח על ידי הנציב הסורי. הקיסר הרומי קליגולה (41-37) דרש מכל תושבי הקיסרות להציב את פסלו בבית המקדש. הוראה זו בוטלה אך השאירה משקע מר בקרב היהודים. הגזירה של קליקולה יצרה ליכוד של העם נגד השלטון הרומי. הנציבים זלזלו בחגי ישראל – למשל חיילים רומאים הכו יהודים ברחבת בית המקדש בחג הפסח. הנציב מינה כוהנים ששיתפו אתו פעולה או שקנו את הכהונה מכספי בית המקדש.

הנציבים ערכו מפקד שכלל את רישום התושבים, מדידת קרקעות, והערכת השווי של הרכוש. פעולות אלה אפשרו גביית מיסים מהתושבים. המפקד עורר התנגדות כי היהודים ראו בו סימן לאובדן החירות שלהם ואת השעבוד שלהם לרומא.

ב. **החרפת המתח ביחסים בין יהודים לנוכרים** - מעמד הנוכרים התחזק והנציבים גילו כלפיהם אהדה והעדיפו אותם על פני היהודים. באמצעות ההעדפה חיזקו הנציבים את נאמנות הנוכרים לשלטונם. דוגמאות ליחסים בין הקבוצות:

1) בקיסריה פרצו מהומות בין יהודים לנוכרים סביב שאלת מעמדה של העיר – האם היא עיר יהודית. הנציג והקיסר תמכו בעמדת הנוכרים ואלו ביצעו טבח נוראי ביהודים ורצחו כעשרים אלף יהודים. ללא תגובת הנציבים התפשטו המהומות לערים נוספות.

2) עם מותו של אגריפס ה-1 שמלך ביהודה 3 שנים, חגגו הנוכרים בעוד היהודים התאבלו.

ג. **התגברות הקנאות הדתית בקרב היהודים**. קבוצה של יהודים בשם סיקריים טענה שהכניעה לשלטון הרומאים היא חטא כי היא מבטאת את ההכרה באדון אחר חוץ מאלוהים. לכן קראו הסיקריים למרד בשלטון הרומאי וככל שהתגברה המצוקה של העם כך גברה השפעתם ורבים יותר בציבור היהודי תמכו בהם. הסיקריים פעלו נגד הרומאים וגם נגד נכבדים יהודים שנחשדו כמשתפי פעולה עם הרומאים.

סעיף ב'

– שני נימוקים נגד היציאה למרד (מתוך אלה):

- חולשת היהודים – אין ליהודים מספיק כסף, כלי נשק, חיילים כדי להביס את הרומאים. צבא המתנגדים חלש בהרבה מצבא רומא.
- תוצאות המלחמה צפויות להיות קשות – המלחמה תסתיים בטבח היהודים ולא בהסכם, הנשים והילדים יילקחו לעבדות, ובית המקדש ייהרס.
- קיום מצוות בזמן המלחמה – בזמן המלחמה לא נוכל לקיים את המצוות, לכן ה' לא יעזור לנו במלחמה.
- המציאות המשתנה – אין טעם לצאת למרד רק בגלל שנציב אחד שנוא עלינו והוא בקרוב יתחלף. לא כל הנציבים היו ויהיו רעים וגם לא השלטון הגבוה יותר ברומא.

– תוצאות המרד הוכיחו את צדקת הנימוק של תוצאות המלחמה הצפויות להיות קשות: מספר ההרוגים היהודים היה גדול מאוד. יהודים רבים נמכרו לעבדות ואחרים נלקחו לשמש כטרף במשחקי הרומאים. מרבית האוכלוסייה היהודית התפזרה בערי המרכז והגליל שנפגעו פחות מהמרד. בית המקדש חרב וירושלים נהרסה. המצוות הקשורות במקדש חדלו להתקיים, משרת הכוהן הגדול בוטלה ואתה עבודת הקורבנות, התרומות והמעשרות, והעלייה לרגל.

שאלה 4 - מקור – מרד בר-כוכבא

סעיף א'

שני גורמים שהביאו להצלחת המרד בתחילתו ע"פ הקטע –

- א. "בתחילה לא שמו הרומאים לב אל היהודים" – המורדים ניצלו מציאות בה השלטון הרומי לא עסק באזור ולא ציפה למרד.
- ב. "הצטרפו אל היהודים רבים אחרים גם מקרב הנוכרים..." – המורדים קבלו עזרה ממקומיים נוספים ובכך גדל כוחם – "לא העז להתמודד איתם פנים אל פנים מפני שראה את מספרם הגדול..."

שני גורמים לכישלון המרד :

- א. נחיתות מספרית ולוגיסטית : האימפריה הרומית הייתה בשיא כוחה, בעוד האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל היוותה מיעוט קטן. הצבא הרומי היה מאומן, מקצועי ומצויד היטב.
- ב. לוחמת גרילה מול מצור : המורדים נקטו בלוחמת גרילה והתבצרו במערכות מסתור ומבצרים (כגון ביתר). הרומאים הגיבו בשיטת "ההתשה" – כיתור המבצרים, ניתוק קווי האספקה, ומניעת כניסת מים ומזון, מה ששבר לבסוף את המורדים.
- ג. הישענות על ציפיות משיחיות : המנהיגות הדתית, ובראשה רבי עקיבא, ראתה בבר כוכבא "מלך-משיח". הדבר העניק השראה ומוטיבציה עצומה, אך גרם להתעלמות מיחסי הכוחות הריאליים ולתקווה שמעורבות אלוהית תביא לניצחון ללא תכנון מדיני או צבאי ריאלי.

סעיף ב'

השפעת תוצאות המרד על המשך הקיום היהודי בארץ ישראל –

על אף המצב הקשה ששרר לאחר המרד, והחורבן הכמעט מוחלט של חבל יהודה, לא היה זה סופו של הקיום היהודי בארץ ישראל. הגליל הפך למרכז התרבותי, הדמוגרפי והרוחני של היישוב היהודי בארץ. ההנהגה, שהתבססה ביבנה לאחר חורבן ירושלים במרד הגדול, נדדה גם היא אל הגליל, והמשיכה במפעל של כתיבת המשנה והתלמוד. אך במקביל החלה ירידה מהארץ והתחזקות של יישוב יהודי בבבל, והסתמנה הבנה כי מרד בשלטון מגיע עם מחיר כבד ויש להימנע ממנו בעתיד.